

Rostoucí nároky na výuku sociálního lékařství a výuka některých navazujících oborů

J. Holčík

Ústav sociálního lékařství a veřejného zdravotnictví Lékařské fakulty MU, Brno, přednosta prof. MUDr. Jan Holčík, DrSc.

Předneseno na I. celofakultní konferenci o studiu na Lékařské fakultě MU Brno dne 17. ledna 2005.

V málokterém medicínském oboru došlo v posledních 15 letech k tolika zásadním změnám jako v sociálním lékařství (SL). V podstatě stejné zůstaly buňky, tkáně i funkce lidského organismu. Nositelem vývojových změn ve většině medicínských oborů jsou především nové poznatky a rostoucí schopnosti využívat získaných znalostí v medicínské praxi.

V SL se změnilo skoro všechno. Převratné společenské události přinesly změny v poznávání, chápání i interpretaci sociálních jevů, vztahů i problémů. Změnily se politické, ekonomické i široce pojímané sociální okolnosti, vnímání sociálně zdravotních problémů i záměry a možnosti jejich řešení. Mění se řízení a financování v oblasti zdravotnictví, vlastnické vztahy, zdravotnická legislativa i intenzita a přínos mezinárodních kontaktů.

Je však vhodné připomenout, že v SL se nezměnilo úplně všechno. Zůstaly výsledky opírající se o věrohodná data, např. dobře metodicky zvládnuté populační studie i fundované analýzy ověřených informací. Svou platnost si zachovaly i některé prozíravé myšlenky opírající se např. o materiály Světové zdravotnické organizace (WHO), předznamenávající další příznivý vývoj péče o zdraví ve světovém i evropském kontextu.

V dosavadním vývoji SL zřetelně vystávají dvě základní tendence. První

je v dobrém slova smyslu tradiční, opírá se o pozitivní výsledky dosažené v minulosti. Druhá, která straní změnám, se orientuje na nové přístupy, metody a záměry, které vedou k rostoucímu přínosu SL pro činnost evropských zdravotnických systémů.

Tradiční otázky, ze kterých obor SL vychází, jsou tři:

1. Jaké je zdraví lidí?
2. Proč je takové?
3. Co se dá udělat pro zlepšení zdraví?

Zmíněné tři otázky jsou studovány v širokých sociálních souvislostech a v návaznosti na vývoj politických, ekonomických, legislativních i dal-

ších sociálních okolností. Odpovědi hledají pracovníci oboru zejména na populační úrovni (vcelku i v dílčích sociálních skupinách) a všímají si jak úrovně jednotlivých ukazatelů, tak jejich variability a časového vývoje i jejich hodnotového významu v návaznosti na konkrétní sociální a zdravotní situaci (obr. 1).

První otázka se týká popisu (kdo, co, kde, kdy, jak dlouho, do jaké míry apod.). Na otázku „proč“ odpovídají výsledky analytických prací. Hlavní pozornost je věnována determinantám zdraví lidí, přičemž sociálním okolnostem je připisována dominantní role. Odpovědi na třetí otázku je široce pojímaná péče o zdra-

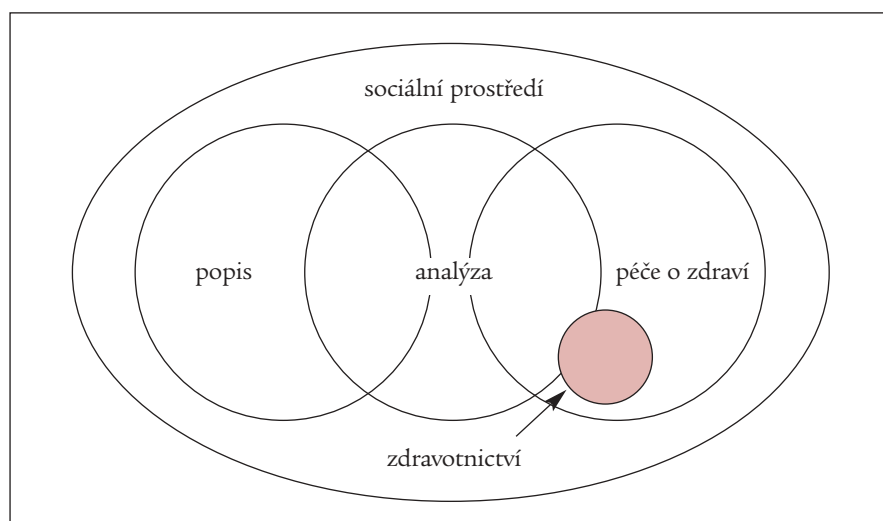


Schéma 1. Popis a analýza zdravotního stavu s navazující péčí o zdraví a zdravotnictvím v celkovém rámci sociálního prostředí

ví, která zahrnuje vše, čím společnost jako celek, organizace a instituce, skupiny i jednotlivci přispívají ke zdraví lidí.

Odborná část péče o zdraví je zdravotnictví, které poskytuje zdravotnické služby. Vzhledem ke složitosti a náročnosti systému zdravotnictví je výrazná část pozornosti oboru SL věnována jak nosným teoretickým základům, tak konkrétním aktuálním problémům zdravotnictví. V důsledku této orientace byl název ústavu v 90. letech minulého století rozšířen o název Veřejné zdravotnictví (VZ). Proto se ústav Lékařské fakulty Masarykovy univerzity v Brně nazývá Ústav sociálního lékařství a veřejného zdravotnictví. SL je v této souvislosti pojímáno jako významná část teoretického a metodického základu VZ.

V oblasti sociálního lékařství a veřejného zdravotnictví se snažíme vytvářet takový výukový program, jehož smyslem není jen hromadění a vybavování informací. Cílem je širěji pojímaná profesionální kompetence a respektování i rozvoj individuálních a sociálních hodnot.

Z didaktických důvodů je výuka souhrnně pojímaného oboru SL a VZ rozdělena do 2 celků. Ve výuce SL (ve 3. ročníku) jsou východiskem základní pojmy, jako je např. zdraví a nemoc, péče o zdraví a zdravotnictví. Další etapou jsou metodické základy oboru a některé obecné poznatky. Patří sem zejména epidemiologie, sociologie, statistika, systémová analýza, ekonomické a etické aspekty zdravotní péče a dějiny medicíny. Jedním ze záměrů výuky je vysvětlit roli jedinců, sociálních skupin, zdravotnických pracovníků, politiků, organizací a institucí i společnosti jako celku v péči o zdraví. Významným tématem je proto zdravotní politika nacházející svůj výraz v základním dokumentu evropské zdravotní strategie, kterým je program Zdraví 21.

V 5. ročníku na výuku SL volně navazuje výuka VZ. Předmětem výkladu je zejména systém VZ, jeho poslání, struktura i funkce. Metodické nástroje jsou zde přímo provázány s běžnou zdravotnickou praxí. Pozornost je věnována zdravotnické ekonomii, zdravotnické legislativě, zdravotnické informatice, výzkumným postupům (*health systems research*), organizaci i řízení a v neposlední řadě výchově a odborné přípravě.

Zkušenost ukázala, že obrovské množství poznatků nejde zvládnout jen „naučením“, ale že základním smyslem výuky musí být jejich pochopení v širších souvislostech a vlastní tvůrčí interpretace. Proto se součástí státní závěrečné zkoušky, která je společná s preventivním lékařstvím, stala samostatná písemná práce studentů z oblasti VZ. To vede studenty k lepší orientaci v literatuře (knihovna, internet), k rozvoji schopností formulovat myšlenky, vymezit problémy i zvažovat nástroje jejich řešení při aplikaci poznatků získaných vlastním studiem odborné literatury.

Výuka je orientována na dosahování co nejlepších výsledků, a to zejména pokud jde o osvojení znalostí o soustavě zdravotní péče, o možnostech jejího rozvoje i co se týče podpory tvůrčího kritického myšlení.

Nároky kladené na pregraduální výuku doložily, že v čase určeném pro SL a VZ nelze v plném rozsahu reagovat na překotně narůstající objem nových poznatků i zkušeností. Proto byla do studijních programů zařazována další nepovinná výuka, jako např. Dějiny lékařství, Lékařská sociologie, Právní aspekty v medicíně a Ekonomika zdravotní péče. Jako samostatný předmět u bakalářského typu studia je zajišťována výuka statistiky.

Zavedení této nové výuky navazujících předmětů umožňuje, aby se ti studenti, kteří o uvedené obory projevují větší zájem, mohli podrobněji seznámit s obsahovým i metodickým

aparátem jednotlivých disciplín i jejich aktuálním přínosem.

K dominantním problémům ústavu patří personální situace. Velká šíře výuky a potřeba zvládnout několik oborů vede k nezbytnosti zapojení externistů (právníků, ekonomů apod.). V současné době jsou do výuky spolu s externisty zapojeni jen 2 pedagogičtí pracovníci na celý úvazek. To klade velké nároky na organizaci výuky i na práci ústavu v dalších oblastech.

Pracovníci ústavu se v návaznosti na pedagogické povinnosti věnují výzkumu i organizační práci, a to na místní, univerzitní, celostátní i mezinárodní úrovni. Ukazuje se, že v rámci Evropské unie narůstá zájem o zdravotní a sociální problematiku. Nároky, které to klade na činnost pracovníků ústavu, jsou nesporné, ale současně radostné. Znamená to, že SL a VZ má před sebou slibnou cestu dalšího rozvoje a že se podobně jako v ostatních evropských zemích postupně stává významnou součástí pregraduální i postgraduální výchovy a odborné přípravy lékařů i dalších zdravotnických pracovníků.

Závěrem je vhodné připomenout, že zdraví stojí za to, abychom se ptali:

- Jaké je zdraví lidí?
- Proč je takové?
- Co se dá udělat pro jeho zlepšení?

Zdraví stojí i za to, abychom pro ně něco užitečného udělali. A to je základním smyslem naší práce a k tomu se snažíme vést i naše studenty.

Sdělení bylo připraveno v návaznosti na řešení grantového úkolu IGA MZ ČR č. NO/7700-3.

prof. MUDr. Jan Holčík, DrSc.
Ústav sociálního lékařství a veřejného
zdravotnictví LF MU, Brno
www.med.muni.cz
e-mail: jholcik@med.muni.cz

Doručeno do redakce: 21. 1. 2005